

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

תוכנית לימודים

מולדת, חברה ואזרחות

לבית הספר היסודי (כיתות ב-ד)

לבית הספר הממלכתי והממלכתי דתי, הערבי והדרוזי

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

תמוז תשפ"א | יוני 2021

חברי וועדת כתיבה מולדת חברה ואזרחות

ד"ר אסף זלצר, החוג ללימודי ישראל, אוניברסיטת חיפה, יו"ר הוועדה וחבר ועדת המקצוע
פנינה גזית, מנהלת תחום דעת (מפמ"ר) מולדת, חברה ואזרחות וגאוגרפיה אדם וסביבה, מזכירות פדגוגית, משרד החינוך (עד סוף דצמבר 2020)

נינה בן אהרון, ממונה תוכניות לימודים, אגף חברה ורוח, מזכירות פדגוגית, משרד החינוך
ורדה אשכנזי, ממונה תוכניות לימודים, אגף חברה ורוח, מזכירות פדגוגית, משרד החינוך (עד סוף פברואר 2021)
אורית רם, מדריכה ארצית לבתי ספר יסודיים בתחום מולדת חברה ואזרחות במשרד החינוך (עד 2015); פרויקטורית לפיתוח חומרי למידה משרד החינוך – מט"ח

אלה פאוסט, מדריכה ארצית לבתי ספר יסודיים בתחום מולדת, חברה ואזרחות ועל-יסודיים בתחום גיאוגרפיה, אדם וסביבה (עד 2013);
מדריכה פדגוגית במסלול העל-יסודי, המכללה האקדמית בית ברל; אחראית תוכן במרחב הפדגוגי 'מולדת חברה ואזרחות' (ב-ד) וגאוגרפיה, אדם וסביבה (ה-יב)

דרורה נגב, מדריכה ארצית לבתי ספר יסודיים בתחום מולדת, חברה ואזרחות ולבתי ספר יסודיים ועל-יסודיים בתחום גיאוגרפיה, אדם וסביבה
מוחמד מורד, מורה ורכז מקצוע בכפר מנדא

שרי אליהו, מדריכה ומורה בתחום גיאוגרפיה, אדם וסביבה (חברת ועדה מפברואר 2020)

תמר עמר, מורה לגיאוגרפיה, אדם וסביבה (אולפנת צפירה), מדריכה ארצית לבתי ספר על-יסודיים בתחום הגיאוגרפיה, אדם וסביבה (עד 2016); מדריכה במזכירות הפדגוגית

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

קראו, העירו ואישרו:

אלירז קראוס, מנהלת אגף חברה ורוח, מזכירות פדגוגית, משרד החינוך
מירי שליסל, יו"ר המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך
דוד עצמון, מתאם תוכניות לימודים בחמ"ד
אומיימה חלבי, ממונה תוכניות לימודים במגזר הדרוזי
חניתה ברעם, מדריכה ארצית לבתי ספר על-יסודיים בתחום גאוגרפיה, אדם וסביבה
אלי דורי, מנהל תחום דעת (מפמ"ר) מולדת, חברה ואזרחות וגאוגרפיה, אדם וסביבה, מזכירות פדגוגית, משרד החינוך (מספטמבר 2021)
ועדת מקצוע:
יו"ר הוועדה פרופ' נגה קולינס-קריינר, החוג לגאוגרפיה ולימודי סביבה, אוניברסיטת חיפה

עריכה לשונית: שירה עבאדי

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

תמוז תשפ"א / יוני

2021

תוכנית 'מולדת – חברה ואזרחות' לכיתות ב-ד

פתח דבר

תוכנית הלימודים 'מולדת, חברה ואזרחות' מיועדת לתלמידי מערכת החינוך בכיתות ב-ד בכלל בתי הספר היסודיים – יהודיים (ממלכתי, ממלכתי דתי), ערביים ודרוזים.

שם התוכנית – **מולדת, חברה ואזרחות** – מבטא באופן תמציתי את מהות התוכנית ואת הערכים שעליהם היא מושתתת:

המושג **מולדת**, על מרכיביו הגאוגרפיים-חברתיים-תרבותיים-דתיים, המורשתיים, הרגשיים וההיסטוריים, הוא מוקד התוכנית, והוא משולב בנושאים ובערכים המתחייבים בלימודי מולדת – **חברה ואזרחות**. אלה נבנים בהדרגתיות במהלך הלימוד בכיתות ב-ד ומשמשים תשתית להמשך הלימודים. התוכנית היא בין-תחומית ומשלבת רעיונות, עקרונות, מושגים ותכנים מתחומי דעת רלוונטיים, תוך קישורם לסביבות החיים של הלומדים: גאוגרפיה, אקולוגיה, סוציולוגיה, היסטוריה וכלכלה.

התוכנית בנויה על שתי אבני יסוד: היא מציבה מכנה משותף לכלל הלומדים, אך מאפשרת ביטוי לייחודיות של קבוצות האוכלוסייה השונות בחברה הישראלית.

תוכנית הלימודים מיועדת לשתי שעות הוראה שבועיות, בסך של **שישים** שעות שנתיים, לכל אחת משכבות הגיל.

הוועדה המייעצת למקצוע 'מולדת, חברה ואזרחות' ו'גאוגרפיה – אדם וסביבה' הנחתה את ועדת התוכנית **לעדכן** את התוכנית 'מולדת, חברה ואזרחות' משנת תשס"ג **ולארגנה** מחדש [\(מצורף קישור\)](#).

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

לאור זאת, התוכנית מבוססת על תוכנית הלימודים משנת תשס"ג (2002), תוך עדכון התכנים והמיומנויות בכל שכבות הגיל וארגון מחדש.

השינויים בתוכנית נבעו מכמה סיבות:

- הצורך לשלב נושאים חדשים ולעדכן נושאים קיימים, בהתאם להתפתחות בתחומי הדעת.
- הצורך להטמיע בתוכנית את מדיניות המשרד בקשר לדמות הבוגר, פיתוח לומד עצמאי והכשרתו למיומנויות המאה ה-21 המקדמות.
- הצורך להציג את אופן השילוב של אמצעי ההוראה המעודכנים ויצירת סביבה לימודית המקדמת אוריינות דיגיטלית.
- הצורך להעמיק את העיסוק בנושא המולדת באמצעות הכרת המרחב הישראלי, בדגש על יחסי אדם, חברה וסביבה.
- הקושי ביישום הוראה בין-תחומית בתוכנית הקיימת, בשל המבנה המורכב שלה (מודלות, צירים).

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

התפיסה הרעיונית¹

הוראת מקצוע המולדת התגבשה עם ראשיתו של החינוך המודרני הלאומי בתחומי ארץ ישראל, והתבססה על עשייה פדגוגית ענפה בעולם. מייסדי המקצוע, כאז כן עתה, ביקשו לאפשר לתלמיד להבנות זיקה ושייכות (תחושת מקום – sense of the place) אל המקום שבו הוא מתגורר, המשלבות **רגש וידע** (במינונים משתנים ובהתאם לתקופה שבה נכתבה תוכנית הלימודים).

הבניית הזיקה והאהבה למולדת התבססה על ההיכרות האינטימית של הילד עם המרחבים הקרובים (הבית שלו, היישוב שבו הוא מתגורר). מטרת ההוראה הייתה, כפי שהגדירו המורים הראשונים: **לסדר, לברר, להרחיב, להעמיק ולהשלים את הרשמים הראשוניים**.² בהתאם לגישה זו ביקשו המורים להעניק ללומדים כושר הסתכלות וחשיבה מופשטים (כישורי חשיבה). כישורים אלה נועדו לאפשר לתלמידים להתמודד עם מגוון התופעות הטבעיות האנושיות המרכיבות את הסובב הקרוב לביתם בהווה ובעתיד.

מאז ראשית ההוראה של המקצוע נערכו שינויים בתוכני הלימוד שלו, בשיטות ההוראה ובאמצעי הלימוד. שינויים אלה נבעו מההתפתחות המדעית בתחומים הרלוונטיים (למשל – התפתחות המחקר הגאוגרפי); מדיניות המשרד בקשר לשילוב בין מקצועות והצורך להרחיב ולהעמיק. שינוי משמעותי ראשון התרחש בשנת תשל"ט, עת שולב בהוראת המקצוע תחום החברה. בהמשך, בשנת תשס"ג (התוכנית הקיימת), שולבו באופן משמעותי גם סוגיות בתחום החינוך האזרחי והכלכלה. התוכנית אורגנה במתכונת של צירים ומודולות, והיא כללה תכנים ייעודיים למגוון אוכלוסיות הלומדים (יהודים, ערבים ודרוזים).

¹ התוכנית המעודכנת מבוססת על תוכנית הלימודים הקודמת ועל מסמכי מדיניות מעודכנים:

[תוכנית מולדת חברה ואזרחות, 2002](#)

[מסמך מיומנויות דמות הבוגר 2020, \[הוצאת משרד החינוך\] תש"ף](#)

[התאמת תוכניות הלימודים וחומרי הלימוד למאה ה-21, יוזמה 2020.](#)

² י' ברגל, מולדת וגאוגרפיה במאה שנות חינוך ציוני, תל אביב 1993, עמ' 37–39.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

התהליכים המרחביים המתרחשים לנגד עיני התלמידים משקפים מגוון רחב של תופעות, והם בבואה לעבר ולהווה של המקום. כדי להבין את ההתרחשויות האלה ולכוון את הלומד לאחריותו על עתידה של הסביבה שלו והמולדת, חשוב לחשוף אותו באופן מושכל למגוון הגורמים המשפיעים על המרחב ולייחודה החברתי והאזרחי של החברה הישראלית. חשיפתם תתבסס על זיהוי הקשרים בין הגורמים המשפיעים על חיינו, תוך מיקוד הלימוד בסובב האנושי והטבעי והבניית יחס אישי למקום.³ מיקוד הלימוד בהכרת הסביבה מתוך הסתכלות בין-תחומית יאפשר לפתח לומד עצמאי בקיא בסביבתו, אזרח ער להתרחשויות האקטואליות, אחראי, מעורב ומשפיע. הרחבת התוכנית לעיסוק בנושא המדינה תאפשר ללומד לגבש את זהותו לא רק ביחס לקבוצת השייכות הראשונית שלו, אלא גם ביחס לכלל אזרחי ישראל. הכרה זו, שתלווה בהכרת היבטים מרחביים ואנושיים של הארץ, תחשוף את הלומד לראשונה ובצורה מסודרת למאפייני המדינה שבה הוא חי. תוכנית זו תשמש בסיס להמשך הלמידה בתחומי דעת במדעי הרוח והחברה.

מטרות העל של התוכנית 'מולדת, חברה ואזרחות' הן:

- לטפח קשר, זיקה ואהבה לארץ על בסיס ידע ומיומנויות, מתוך מודעות, סקרנות ורגישות לסביבה (הקרובה והרחוקה).
- להכיר במשותף ובשונות בחברה, לכבד, ולקיים דיאלוג עם השונה.
- לטפח חוש ביקורת ומודעות אזרחית, ולנהוג על פי ערכיה של המדינה כמדינה יהודית דמוקרטית.

³ פירוט על תחומי הדעת ועל תרומתם לשיח המולדת ראו: מולדת, חברה ואזרחות תשס"ג, עמ' 36–64.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות גדולים

המולדת היא מרכיב מרכזי בהגדרה מי אנחנו ומהיכן הגענו. היא מבטאת את מגוון הזהויות והתהליכים הגאוגרפיים, ההיסטוריים והחברתיים שהתרחשו לאורך זמן.

סיפורי החיים במרחבי המולדת בעבר ובהווה – של הפרטים, של הקהילות ושל תושבי המדינה – מאפשרים ללומדים לבסס רגש של זיקה ושייכות למקום שבו הם מתגוררים ולמולדת.

יחסי הגומלין בין האדם לסביבתו הטבעית בהווה משפיעים על החיים היום ועל המחר.

הבנת יחסי הגומלין בין האדם לסביבה הטבעית והאנושית ומשמעותם מטפחים את ערך האחריות של האדם לסביבה.

יצירת חיים משותפים במולדת תתבסס על יחס של כבוד וסובלנות לאחר.

קווי הדמיון בין הקבוצות החברתיות השונות הם בסיס למכנה משותף של החברה בישראל, תוך שמירה על המאפיינים התרבותיים הייחודיים של כל אחת מהן.

חברה דמוקרטית חולקת אזרחות משותפת לצד מסורת ותרבות ייחודית לכל קבוצה במדינה.

חיי היום-יום במדינה משקפים החלטות וערכים של הדורות אז והיום, מעורבות, אכפתיות וכבוד לאחר. הם מתבטאים במערכות המסדירות את החיים בחברה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

מטרות התוכנית

התלמידים:

- יחזקו את תחושת השותפות והשייכות למדינת ישראל ולארץ ישראל.
- יטפחו את הקשר, את הזיקה ואת האהבה למולדת, לנופיה הטבעיים והאנושיים, תוך היכרות עם תושביה של הארץ, עם תרבותם ועם אמונתם.
- יבינו את קשרי הגומלין בין האדם לסביבתו הטבעית, את האופן שבו יחסים אלה משקפים ומעצבים את תרבותו של האדם במרחב ואת אורח החיים שלו, ואת האופן שבו הם עתידים להשפיע על חייו.
- יטפחו ערכי כבוד לטבע ולנוף ויגבירו את המודעות לשמירה על הסביבה.
- יבינו כי מקום המגורים – הבית, היישוב והמדינה – משקפים תהליכי יצירה מורכבים בתחומי החברה, התרבות והכלכלה, שעוצבו בתהליך ארוך ולאורך תקופות שונות.
- יכירו את מגוון המרחבים במדינה, כדי שיוכלו להתמצא בהם, להשתלב ולתפקד בהם על פי צורכיהם, ומתוך נכונות לתרום לשמירתם ולהתפתחותם ולהשפיע עליהן.
- יהיו מודעים למתח המתמיד בין הצורך לפתח את הסביבה ובין הרצון לשמר אותה. הם יבינו ששמירה על הסביבה מתוך ראייה מדעית מבוססת וערכית היא מחויבותו של האדם.
- יכירו סיפורי עבר (ומורשת) כחלק מבניית הזהות האישית והקולקטיבית.
- יטפחו יחס של כבוד, הערכה וסובלנות כלפי בני אדם באשר הם, וכלפי חברות, תרבויות ודעות שונות משלהם.
- יבינו שזהותה של מדינת ישראל היא יהודית ודמוקרטית, וכיכרו כי מדינת ישראל היא מדינתו היחידה של העם היהודי.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

- יכירו במעמד השווה לכל אזרחיה של המדינה – יהודים, ערבים ודרוזים – ואת זכותם לטפח את מורשתם ואת זהותם התרבותית והדתית, ואת חובתם לציית לחוקי המדינה.
- יבינו כי לבני האדם במדינה יש זכויות, תפקידים **ואחריות** משותפת למדינה, לאזרחיה ולסביבתה.
- יכירו את החוקים, ההסדרים וההסכמות שבאמצעותם פועלת המדינה לתועלת קיומם של אזרחיה ורווחתם.
- יכירו את הארגונים ואת האגודות במסגרת החברה האזרחית, הפועלים לתועלת צורכי הפרט והקהילות.
- יכירו בחשיבותה של התנהלות כלכלית וירכשו כלים לקבלת החלטות מושכלות, שיאפשרו להם לפעול בשיקול דעת כבוגרים עצמאיים ואחראיים.
- יפנימו כי מחלוקות חברתיות ואי-הסכמות בבית, ביישוב ובמדינה יש לפתור בדרכי שלום, לא באלימות.
- ירכשו מיומנויות וכישורים מגוונים הרלוונטיים להתמצאות במרחב ולחקירת המרחב, אוריינות דיגיטלית ומיומנויות המאה ה-21.
- יהיו מסוגלים להבנות ידע באמצעות חקר תופעות, דיון וגיבוש מסקנות.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

עקרונות מנחים לבניית התוכנית

מכנה משותף לצד ייחודיות בחברה רב-תרבותית במדינת ישראל

התוכנית תאפשר ללומד לזהות את הייחודיות של המגזר שאליו הוא שייך (ממלכתי, ממלכתי דתי, ערבי או דרוזי) ואת המשותף בינו ובין המגזרים האחרים.

רלוונטיות ואקטואליה לצורכי הלומדים ולצורכי החברה והזמן

למידה משמעותית מבוססת על כך שנושאי הלימוד ואמצעי ההוראה הם רלוונטיים ללומד. רלוונטיות זו יכולה להיווצר בבחירת הנושאים התואמים לגיל התלמיד, ולחלופין נושאים הנמצאים על סדר היום (אקטואליה). נושאים אלה משולבים כחלק אינטגרלי מהתוכנית.

למידה בין-תחומית – שילוב של תחומי דעת שונים

מקצוע מולדת, חברה ואזרחות התפתח כמקצוע בין-תחומי, כפי שתואר לעיל, ואל התחומים שנזכרו נוסף גם התחום של חינוך פיננסי. התוכנית המעודכנת אינה כוללת הפרדה ושיוך של כל נושא בתוכנית לתחום דעת, מתוך עיקרון שהמקצוע הוא משלב ושהלמידה בו תיעשה מתוך הקשרים. התלמיד אינו צריך ללמוד על תחומי הדעת ועל מהותם, אלא להכיר כי המולדת היא ישות מופשטת ומורכבת על בסיס מבט רחב ובין-תחומי.

מהקרוב אל הרחוק – בית, יישוב, מדינה

בהתאם לניסיון העבר וליכולותיו המרחביות והמופשטות של הלומד להכיר את המרחבים השונים, ללמוד עליהם ולהזדהות עימם.

מהמוכר אל הלא מוכר – מהמשפחה עד המדינה – תוך זיהוי המשותף והמאחד

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

היכולת של הלומד לפרש תופעות בלתי מוכרות ומופשטות ולהסבירן מבוססת על כך שהידע בנושא נבנה בהדרגה, ועל כן ההוראה תתמקד תחילה במרחבים ובנושאים המוכרים. הבנת המוכר תאפשר לזהות את המשותף ואת המיוחד לעומת המבדיל ביחס לתופעות נוספות.

ספירליות – פיתוח הדרגתי של עקרונות ומושגים מתחומי הדעת

בפיתוח התוכנית אומץ העיקרון של חזרה ופיתוח הדרגתי של נושאים ומושגים. עיקרון זה מאפשר ביצוע, חזרה, הרחבה, העמקה ופיתוח כישורי חשיבה ביחס לכל אחד מהנושאים, המיומנויות או המושגים הנלמדים.

שילוב ערכים לטיפול זהות, זיקה ושייכות למדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

התוכנית משלבת דיון בערכים שמטרתם להבנות זהות ולטפח זיקה למולדת ולמדינה. הדיון יאפשר שיח פתוח והצגה של דעות עצמאיות באקלים כיתתי סובלני, המקבל דעות שונות ומכבד אותן.

כל מגזר לומד על המגזר האחר, כדי לבסס את השותפות במדינה מתוך כבוד

לנוכח מאפייניה של החברה הישראלית, ומתוך כוונה ליצור שותפות אזרחית משמעותית, התוכנית מכוונת את הלומד להכיר את המגזרים האחרים, לזהות את מאפייניהם, ולהכיר בשוויון הזכויות של כל אדם ואזרח במדינה.

לימוד חווייתי

התוכנית מזמנת מפגש בלתי אמצעי ופעיל עם התופעות בסביבות החברתיות-תרבותיות-רעיוניות ובסביבה הפיזית (רצוי בלמידה חוץ-כיתתית). לימוד בדרך זו (באופן אישי או קבוצתי) מקדם הבנה של תופעות ומאפשר פיתוח חשיבה ביקורתית.

מיומנויות וכישורים

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

התוכנית מזמנת טיפוח מיומנויות קוגניטיביות תוך-אישיות ובין-אישיות המשותפות לכל תחומי הדעת, לצד מיומנויות האופייניות למולדת, חברה ואזרחות. בין הכישורים הנדרשים אפשר למצוא: קבלת החלטות, חשיבה ביקורתית, חשיבה יצירתית, שיתופיות, הערכת מידע, התנהלות רב-תרבותית, התמודדות עם לחץ חברתי, מסוגלות עצמית, הנעה עצמית ועוד.

אוריינות דיגיטלית

הכוונה היא למכלול הכישורים החיוני בחברה בת ימינו, המבוססת על טכנולוגיה דיגיטלית. אוריינות הכוללת צריכה ויצירה של תוכן במדיה הדיגיטלית באופן מושכל וביקורתי, שילוב כלים דיגיטליים שונים, יצירת תוכן והפצה של מסרים באופן יעיל ומותאם לצרכים ולמטרות.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

מבנה תוכנית הלימודים לכל שכבת גיל

התוכנית כוללת התייחסות לשלושה מרכיבים העשויים להשפיע על ההוראה בפועל. מרכיבים אלה שולבו בהתאם לשיח הפדגוגי המעודכן ולעקרונות של משרד החינוך לפיתוח לומד עצמאי ולפיתוח חשיבה. נוסף על כך, בכל סוגיית לימוד נכללו הצעות לערכים ולדיונים בנושאים ערכיים, כדי לכוון את הלימוד לפיתוח היכולת של הלומד בתחום זה וכמסד לביסוס הערכים אצלו.

בכל התוכנית שולבו הצעות דידקטיות ויצרנו זיקה (בלתי מחייבת) בין העצה הדידקטית לתוכן לימוד. זיקה זו מיועדת לסייע למורה לבנות תוכנית הוראה משמעותית, שבה התלמיד הוא אקטיבי ופועל ככזה המסוגל לבצע פעילויות ברמות חשיבה שונות, ולחשוף שיקולים מטה-קוגניטיביים בפעילותו.

בהתאם לעקרונות שהוצגו כאן אורגנה התוכנית במתכונת של מבוא, מטרות אופרטיביות וייצוג מרכיבי התוכנית בטבלה.

נושאים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הצעות דידקטיות

הקריאה בתוכנית צריכה להיות אופקית. שילוב המרכיבים השונים בתוכנית ההוראה יאפשר למורה להפיק את המקסימום מהוראת הנושא, ויאפשר לתלמיד למידה ממוקדת, חווייתית ומעוררת חשיבה ועניין.

רגישויות ואתיקה בהוראת מולדת, חברה ואזרחות

התוכנית מזמנת התייחסויות אישיות של הלומד (לעצמו, לתא המשפחתי, לחמולה, ליחסי חברות בכיתה, למצב כלכלי במשפחה וכו').

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

יש להימנע מניתוח אירועים אישיים של הלומד ומחדירה לנושאים רגישים, תוך הקפדה על הדגשת ההיבט המקצועי של תחום הדעת, על חוקי האתיקה ועל כיבוד צנעת הפרט.

תפיסה רעיונית לארגון דרכי ההוראה, למידה והערכה

- גיבוש תוכנית ההוראה בפועל צריך להיות מותאמת לסביבה הייחודית של בית הספר, למסורת ההוראה של התחום, לאמצעים העומדים לרשות הצוות החינוכי ולסוגיות אקטואליות. שילוב מוצלח בין התכנים המוצגים בתוכנית ובין הצרכים התוכניים המקומיים הוא שיעצים את ההוראה, יסייע בהדגשת ייחודיותו של המקצוע והרלוונטיות שלו ללומד וישפר את ההישגים.
- בירור עקרונות ההוראה והבניית הזיקה יתרחשו מתוך תמהיל של ידע ורגש. בהתאם לכך ההוראה צריכה לאפשר ללומד, בכל שכבת גיל, להיחשף כל הזמן לשני המרכיבים האלה.
- מרכיבי הידע הם בין-תחומיים בהווייתם, בשל העובדה כי כל מקום מגלם התאמה ושילוב בין התנאים הגאוגרפיים להיבטים התרבותיים, החברתיים וההיסטוריים של האדם הפועל בו. בהתאם לכך הלמידה צריכה לאפשר מפגש עם הבין-תחומיות היוצרת את המקום ומשתקפת בו.
- דרכי ההוראה- למידה צריכות לאפשר לתלמיד להבנות תודעה אישית של המולדת, תוך הבנת התודעה של האחר וכבוד כלפיה.

הערכה משולבת בהוראה

תוכנית הלימודים מזמנת שימוש בכלי הערכה מגוונים להערכה המסכמת והמעצבת, המאפשרים תיעוד התקדמות, טיפוח יכולת רפלקטיבית וביקורתית, חשיבה מטה- קוגניטיבית ועוד. שימוש בהערכה מעצבת יאפשר את פעלתנותם של הלומדים, ובכך תגבר התעסקותם עם נושאי הלימוד ותתחזק האפשרות שלהם לגבש עניין אישי ורגשי עם המולדת.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

כיתה ב – אני ומשפחתי בבית ובסביבה הקרובה

רציונל

תוכנית הלימודים במולדת, חברה ואזרחות לכיתה ב תתמקד בהכרת הבית והמרחב הקרוב, על בסיס היכרותו האינטימית של הילד עם ביתו ועם סביבתו הקרובה. המטרה היא להבנות תחושת שייכות וזהות אישית וחברתית למשפחה, לחברים בכיתה ולקהילה הקרובה. התוכנית עוסקת בהכרת הבית והמרחב הקרוב, בסיפור המשפחתי ובסיפורן של משפחות אחרות בסביבה הקרובה, ובזיהוי השינויים בהן לאורך זמן. התוכנית מזמנת היכרות עם המערכת החברתית במשפחה, בכיתה ובקהילה, בדגש על אופן ההתנהגות בסובלנות בקהילה ובחברה בכלל. כמו כן התוכנית מתייחסת למערכות המסדירות את ההיבטים הפיננסיים של מערך החיים בבית ובסביבה.

במהלך הלמידה התלמידים ייחשפו למרכיבים השונים של הסביבה הקרובה וליחסי הגומלין בין האדם לסביבתו (האנושית והטבעית), וכן לאופן שבו הסביבה בנויה (הבית, הסביבה הקרובה) ומשקפת את התרבות.

יחידה זו מזמנת טיפוח ערכים במישור האישי, המשפחתי והקהילתי, כמו כיבוד הורים וכבוד לאחר באמצעות הכרת תולדות המשפחה ורצף הדורות שלה, וכן באמצעות היכרות עם המורשת התרבותית שלה, תוך לימוד הסיפורים המשפחתיים. היכרות עם סיפורים של משפחות אחרות מאפשרת לבחון את התרומה המצטברת שלהם להמשכיות היישוב והחברה בארץ ולהעריכה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

מטרות:

התלמיד

1. יכיר את ביתו ויבין שהוא מרכיב משמעותי בהבניית הזהות והשייכות האישית שלו למקום.
2. יבחן את השינויים בביתו ובמרחב הקרוב אליו לאורך זמן, יבין את הסיבות לשינויים, את הדילמות ששינויים אלה מציבים, ואת משמעותם לחייו ולחיי משפחתו.
3. יכיר את סיפור משפחתו ואת סיפורן של משפחות אחרות בסביבתו הקרובה כבסיס לזיהוי קבוצות השייכות שלו לחברה ולמולדת.
4. יכיר מושגי יסוד בשיח הכלכלי המשפחתי, ויפתח מודעות לצרכנות נבונה תוך הבנת ערך האחריות.
5. יבין שחוקים, כללים והסכמות מסדירים את התנהגות האדם בחברה, וישאף לפתור מחלוקות בדרכי שלום.
6. יבין את חלקו ואת אחריותו בשמירה על הבית ועל הסביבה.

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המזכירות הפדגוגית
 אגף חברה ורוח
 הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
 ומולדת, חברה ואזרחות

נושאים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הצעות דידקטיות
הבית וסביבתו הצעה לשעות לימוד: 10 שעות	מאפייני בית המגורים והסביבה הקרובה, התופעות האנושיות במרחב: סוגי בתים (אוהל, בתים רב-קומתיים, גורדי שחקים, בתים פרטיים ועוד); צמחייה בסביבה הקרובה; תשתיות – אל הבית ובסמוך לבית – רחובות, רשתות תחבורה, מים, תקשורת ועוד. יחידות נוף בולטות (תבליט): זיהוי התופעות בקרבת בית המגורים והיישוב.	סוגי בתים (צמודי קרקע; רבי קומות ועוד) תשתיות הר, עמק מישור, רמה שימושי קרקע תפרוסת התופעות הטבעיות והאנושיות	איסוף נתונים, מיון והשוואה (תצפית, רישום, איור, צילום של הנוף). זיהוי קשר בין רכיבים בסביבה: בדיקה של יחסי הגומלין המתקיימים בין תופעות טבעיות ואנושיות.	אחריות: התפקיד שלי בעיצוב המרחב ובשמירה על הבית ועל סביבתו.	למידה חוץ כיתתית: סיור בסביבה הקרובה להכרת התופעות. חקר שם הרחוב שלי: שם משקף תקופה, משקף תרבות, משקף יחס למרחב.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

נושאים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הצעות דידקטיות
השינויים בבית ובסביבה הקרובה הצעה לשעות לימוד: 20 שעות	שינויים המתרחשים בבית ובסביבה הקרובה, הסיבות להם, השפעותיהם ודרכי ההתמודדות איתם. שינויים שהתרחשו ומתרחשים בבית ובסביבה הקרובה של הילדים והסיבות להם: שינויים בבית המגורים (הרחבה, מעבר דירה); שינויים במשפחה (הולדת אח או אחות); שינויים במרחב הציבורי הקרוב לבית המשקפים צרכים ומדיניות (תשתיות, שטחים פתוחים וגני משחקים); מבנים המשקפים תרבות (בית כנסת, בית תרבות, בנק, קניון).	שטחים פתוחים שטח בנוי ריאות ירוקות טבע עירוני רשות הרבים	שאלת שאלות או סקר על השינויים במרחב הקרוב, תרבות, צרכים ומדיניות. איתור מידע ומיזוג: תמונות ופרטי מידע כתובים על השינויים שהתרחשו במרחב. העלאת מגוון נקודות מבט: השינויים במרחב הקרוב והשפעותיהם על החיים במרחב, לטוב ולרע.	התחשבות בזולת: שינויים פיזיים ואנושיים המתרחשים במרחב הקרוב עלולים ליצור מתח בין ערכי הפרט לצורכי החברה או לערכיה.	הכנת תרשים או דגם של שינויים הקיימים או רצויים במרחב הקרוב ובסביבה. הצגת חלופות לאתגרים ולפתרונות (סרט, מצגת, הרצאה, צילומים, פאנל). צפייה ביקורתית בפרסומות כדי לעודד צרכנות נבונה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

נושאים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הצעות דידקטיות
הבית והחברה בסביבה הקרובה הצעה לשעות לימוד: 15 שעות	קבוצות ההשתייכות הקרובות: אני ומשפחתי; חברת הילדים בכיתה כמערכת חברתית; שינויים בהרכב הכיתה ויחס לילדים חדשים; תושבי השכונה; החברים בקהילה. התא המשפחתי כמערכת חברתית: המשותף לכל המשפחות והמייחד כל משפחה; מקום הפרט במערכת החברתית במשפחה; היחסים בין בני המשפחה; זכויות וחובות; שינויים שהתרחשו במשפחה. כיבוד הורים, כבוד האדם וכבוד הילד. חוקים, כללים והסכמות המסדירים את התנהגות האדם במרחב (ועד בית, תקנון כיתה, חוקי עזר, תקנות שכונתיות). התנהגות כלכלית במשפחה ובסביבה הקרובה (חינוך פיננסי):	קבוצת השתייכות משפחה גרעינית משפחה מורחבת זכויות וחובות במשפחה חוק אמנת זכויות הילד של האו"ם כסף תקציב (הכנסות והוצאות)	גיבוש קריטריונים להשוואה בין הקבוצות השונות (גודל משפחה, ארץ מוצא, ותק) וזיהוי המגוון. שאלת שאלות והעלאת אפשרויות: עיון במגילת זכויות הילד; גריעת זכויות מהמגילה והוספתן (קישור).	השוויון הוא ערך חשוב, אך במציאות יישומו נתקל באתגרים (אפליה, התחשבות, הגינות). כבוד: הכבוד לאחר וקבלת השונה (ולא חרמות) הם מרכיבים בסיסיים בחברה. ערך העבודה: האמנם העבודה נועדה רק לרווחה כלכלית? דיון בטענה: דחיית סיפוקים היא גורם חשוב לצרכנות נבונה	התמודדות עם בעיות או מחלוקות ופתרון בדרכי שלום: משחק תפקידים.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

נושאים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דין בערכים ובסוגיות	הצעות דידקטיות
	כסף (תפקידו של הכסף, ה'גלגולים' שהכסף עבר, איך משיגים כסף). אמצעי התשלום השונים (מזומן, כרטיס אשראי תשלום דיגיטלי). מקורות כלכליים של המשפחה (עבודה). התמודדות עם משאבים מוגבלים (דמי כיס). שינויים בתעסוקה במשפחה והשפעתם עליה.	חיסכון צרכנות נבונה השוואת מחירים זכויות הצרכן בחקיקה משלח יד		(דחיית סיפוקים מול לחץ חברתי).	
סיפור תולדות המשפחה שלי ומשפחות אחרות בראי תולדות ארץ ישראל הצעה לשעות לימוד:	סיפורי המשפחה הגרעינית והמורחבת: ארץ מוצא; מניעים להגירה או לעלייה (תפיסות דתיות, תרבותיות והיסטוריות, תפיסות כלכליות); אופן העלייה; התיישבות בארץ. שינויים שהתרחשו במשפחה הגרעינית והמורחבת לאורך זמן; סיפור משפחות על הקמת המדינה ואחריה. ^{*4} סיפורי משפחות בכיתה (בדומה לסיפור המשפחה הגרעינית).	עלייה תעודת זהות או דרכון ארץ מוצא חמולה	הפקת מידע מדרש תמונה, מפה, חפץ ריאיון	כיבוד ערכי מורשת איך הסיפור המשפחתי הרב־גוני תורם לכיבוד ערכי מורשת (מכנה משותף, מסורות ייחודיות)?	הקמת תצוגה: כלים, לבוש, מסורות, חגים, שירים וכלי נגינה. ייצוג הנושא בדרכים מגוונות: הכנת עץ משפחתי, סרטון, ראיונות, ציר משפחתי כיתתי. למידה מחוץ לכיתה: ביקור במוזאון

^{*4} הכוונה למקד את הדיון בחיי המשפחה, הקהילה (מגורים, חיי יום-יום, נדודים, פרנסה וכו'). כמובן שאפשר להתייחס לחוויות ולאירועים מרכזיים לנוכח הכרזת המדינה ולאירועים נוספים, בעדיפות לאירועים בסביבה הקרובה לתלמיד וליישוב שלו.

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המזכירות הפדגוגית
 אגף חברה ורוח
 הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
 ומולדת, חברה ואזרחות

נושאים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הצעות דידקטיות
15 שעות					אתנוגרפי או במוזאון עירוני (היסטורי). מפגש בין-דורי בכיתה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

כיתה ג – היישוב שלי ויישובים אחרים במדינה

רציונל:

הכרת היחידה המרחבית של הבית והסביבה הקרובה (בכיתה ב) פיתחה אצל התלמיד תחושת שייכות למשפחה, לחברה ולסביבה הקרובה, וכן היכרות עם יחסי הגומלין בין האדם לסביבתו.

ביחידה זו נרחיב את ההיכרות, ונתמקד ביישוב וביישובים שנמצאים בקרבתו. נלמד על מכלול המרכיבים החברתיים והתרבותיים שבו ועל המערכות השונות המארגנות אותו.

חשיפת התלמידים למגוון היישובים והאירועים בארץ ישראל תסייע בגיבוש תפיסה בדבר חשיבותם של אלה להקמת המדינה ולהתפתחותה. החשיפה תיעשה בראייה רבת תרבותית, תוך הדגשת המאפיינים הייחודיים של כל חברה: היהודית, הערבית והדרוזית.

התוכנית מציעה חמישה נושאי חובה, שמתוכם יבחרו המורים יבחרו עד ארבעה נושאים לפי שיקול דעתם ולפי הרלוונטיות שלהם ללומדים בכיתתם (יישובים קרובים, דמויות ומשפחות שהיו מעורבות בבניית יישובים, אירועים על פי לוח השנה או טיול מתוכנן לאזור).

בשל גילם הצעיר של הלומדים אין הכוונה לעסוק בלימוד שיטתי של אירועים, תאריכים ותהליכים ברצף כרונולוגי-היסטורי-גאוגרפי. הלימוד יתמקד בפרקים נבחרים ובסיפורים (מרכיבי הסיפור: דמויות מרכזיות, התייחסות למקום ולזמן, הצגת עלילה, הצגת הדרמה או הקונפליקט והקשיים, הצגת התוצאה, החשיבות והתרומה של האירוע).

יחידה זו מזמנת טיפוח ערכים במישור החברתי-תרבותי, כמו ערבות הדדית ונתינה, תוך היכרות עם אורח החיים והתרבות של החברה ביישוב שבו חיים הלומדים וביישובים אחרים בסביבתו בתקופות שונות. בדרך זו יטפחו הלומדים יחס של הבנה והערכה לאתגרים ולהישגים האנושיים ביישוב ובארץ.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

מטרות:

התלמיד

1. יבחן את יחסי הגומלין בין המרכיבים הפיזיים והאנושיים ביישוב ובמרחב הקרוב, ויבין כי הם מרכיב משמעותי בהבניית הזהות והשייכות האישית שלו למקום.
2. יזהה את השינויים ביישוב ובמרחב הקרוב לאורך זמן. הוא ידע להסביר את הסיבות לשינויים, את השפעתם על התושבים ביישוב ואת הדילמות שהשינויים מציבים.
3. יכיר את סיפור היישוב, את סביבתו ואת האוכלוסייה שבו כבסיס לזיהוי קבוצות השייכות והגדרת שייכותו לחברה ולמולדת, תוך טיפוח כבוד וסובלנות למגוון האוכלוסיות ביישוב.
4. יכיר את סיפורי הראשונים כחלק מבניית הסיפור האיש והסיפור הקולקטיבי וכחלק מבניית הזהות האישית והחברתית.
5. יבין שהרשות המקומית פועלת על פי ערכים ועקרונות דמוקרטיים ויתנהג לאורם.
6. יכיר את החוקים, את הכללים, את ההסכמות ואת המוסדות המסדירים את אורח החיים ביישוב.
7. יכיר מושגי יסוד בכלכלת הרשות המקומית ויבין את השפעתם על היישוב ועל תושביו.
8. יבין את חשיבות השמירה על הסביבה ביישוב ובמרחב הקרוב ואת אחריותו על מרחבים אלה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	ערכים	הערות והמלצות
אדם וטבע ביישוב ובסביבה הקרובה הצעה לשעות לימוד: 10 שעות	תופעות אנושיות: שכונות; אזורי בילוי; שטחים פתוחים; מרכזי מסחר; אזורי תעשייה (שימושי קרקע); מבני ציבור. תופעות טבעיות ואקלימיות בולטות במרחב היישוב והסביבה (הרים וגבעות, מישורים, נחלים, עמקים). ארגון המרחב בזיקה לתופעות האנושיות והטבעיות (היבטים חברתיים, כלכליים, טופוגרפיים, דתיים ואחרים).	שטחים פתוחים שימושי קרקע	מיון התופעות בשכונה לקבוצות (אנושיות, טבעיות); מתן שם לכל קבוצה ונימוק שיטת המיון. הצגת מידע על התופעות במגוון אמצעים (תרשים, דגם, תמונות, סרט). שאלת שאלות על אופן ארגון התופעות במרחב (מיקום).	התחשבות (אחוזה): ארגון המרחב נעשה תוך התחשבות בצורכי הקהילה והפרט (מיקום בית הכנסת, מרכז מסחרי, הנגשה לצרכים מיוחדים...)	שימוש באמצעים טכנולוגיים כדי להביא לכיתה תופעות לקראת מיון וניתוח.
אדם וחברה ביישוב ובסביבה ויחסי הגומלין ביניהם הצעה לשעות לימוד: 18 שעות	שינויים המתרחשים במרחב וביישוב והשפעתם על חיי התושבים: שינויים לטווח קצר (למשל לצורך תיקון או שדרוג תשתיות) ולטווח ארוך. שיקולים לשינויים במרחב האנושי והשלכותיהם: תרבותיים, חברתיים, כלכליים. הדגשת אחריות האדם לשמירה על הסביבה מתוך גישת קיימות.	שימושי קרקע: מגורים, מסחר, תעשייה, שירותים, שטח פתוח תכנון עירוני קיימות; אקטיביזם סביבתי	זיהוי תופעות במרחב השכונתי: תצפית ממוקדת הפקת מידע, מיזוג מקורות (תצלומים, תצלומי לוויין) והצגתם בדרכים מגוונות: מילים, איור, צילום, Google Earth; גוגל ארץ	כבוד למורשת מול אילוצי התקופה: הרס מרחב היסטורי לטובת פיתוח היישוב, לעומת שימור המרחב ושימוש בו כמוזאון.	למידה חוץ כיתתית: יציאה לסיור קצר בשכונה להכרת התופעות; הבחנה בין שימושי קרקע שונים. דיון: יתרונות וחסרונות; התמודדות התושבים עם השינויים;

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המזכירות הפדגוגית
 אגף חברה ורוח
 הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
 ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	ערכים	הערות והמלצות
	ארגון המערכת היישובית והאזרחית פעילות הרשות: מבנה ארגוני של השלטון המקומי, שירותי הרשות, חוקים המעצבים את תרומת הפרטים לחברה. התנהלות כלכלית של הרשות (חינוך פיננסי): הכנסות (תושבים, מוסדות וכו') והוצאות: התקציב היישובי – הכנסות, הוצאות וחיסכון. מוסדות כלכליים ושירותים ביישוב – בנק. קשרי הגומלין בין הרשות המקומית לתושבים: חובות וזכויות, אחריות התושבים. יכולת התושבים להשפיע (בחירות, הפגנות, תקשורת מקומית). בקרת התפקוד של הרשות (מבקר העירייה, תקשורת מקומית). צריכה וקיימות ביישוב – סביבה נקייה – זה בידינו, השפעת הצריכה על הסביבה ביישוב (מזון, חשמל, מים, מחזור, תחבורה, אנרגיה).	רשויות מקומיות חוקי עזר ארנונה נגישות לציבור (מוקד עירוני) חובות הפרט חוקים עירוניים קיימות	התמצאות במרחב: הדגמת התופעות בעזרת Google Earth, Google Street View. זהוי רכיבים וקשרים: שינויים במרחב והשפעתם על התושבים. מחשיבה ביקורתית לאקטיביזם ותרומה לחברה: ניסוח טענות והצגת פתרונות אפשריים ליישום על ידי הלומדים.	אחריות: מקומי בעיצוב המרחב ובשמירה על היישוב ועל סביבתו. נתינה: ביטויים מגוונים של נתינה לפרט ולקהילה. ערבות הדדית. כבוד והתחשבות בשונה: לדוגמה, בניית מוסד לילדים עם צרכים מיוחדים בשכונה, מול התנגדות התושבים כי אינם רוצים כאלה	בדיקת נגישות עירונית – למוסדות, למתקנים ולשירותים (ייצור מפת נגישות). מפגש עם נציג הרשות. אקטיביזם סביבתי: מבצע ניקיון השטח הציבורי הסמוך לבית הספר, דוגמאות להוצאות ולהכנסות של היישוב. שיקולי דעת בשימוש בכספי ציבור: עיון וניתוח משותף של תקציבי עירייה (עוגת התקציב).

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	ערכים	הערות והמלצות
	אני וקבוצות חברתיות ביישוב – זהות אישית וזהות חברתית: קבוצות האוכלוסייה ביישוב, מיקומן ומאפייניהן; קשרים בין קהילות בתוך היישוב; התמודדות עם מחלוקות ביישוב; חברת הילדים ביישוב כמערכת חברתית (חוגים, פעילויות בית ספריות). יישובים אחרים בסביבת היישוב: קבוצות חברתיות שנמצאות מחוץ ליישוב שלי והקשרים איתן; אוכלוסיות לפי מגוון אתני, תרבותי ודתי (דרוזים, צ'רקסים, בדואים, יהודים ומוסלמים). סיפור היישובים בסביבתי הקרובה (עיר, מושב, קיבוץ, יישוב קהילתי, חוות בודדים, כפר).	הסדרים והסכמות דו-קיום המרחב היישובי קבוצה אתנית או תרבותית תפרוסת	זיהוי קשרים - בין התפקוד של המבנה לצורתו (מוסד שמקבל קהל צריך לאפשר נגישות; חללים מרכזיים להתכנסות וכו') ייצוג מידע על מגוון האוכלוסיות (דיאגרמות, פאי, דגם). התנהלות חברתית – ניהול קונפליקטים בין מגוון האוכלוסיות ביישוב ובסביבה: (דתיים-חילוניים, צעירים-מבוגרים, ותיקים-עולים). מציאת פתרונות מיטביים תוך שיתוף פעולה ופשרות.	בקרבנותו (nimby). כיבוד שלטון החוק ציות מתוך הסכמה. טענה: החוק מגן, אבל גם מגביל אותי. שוויון וחירות (שיתוף ומעורבות): שיתוף הציבור בתכנון היישוב כבוד: לקבוצות השונות ביישוב ובסביבתו.	אבחנה בין השירותים שהרשות נותנת ובין שירותים אחרים (בנק, חנויות, קניון). איסוף מידע באמצעות סקר, ריאיון או כל מקור מידע אחר בקשר למגוון האוכלוסיות ביישוב שלי (הכנת תעודת זהות). מפגשים בין נציגי אוכלוסיות שיש להם נקודת מבט שונה על ניהול היישוב וארגונו. דמויות מרכזיות ביישוב שלי (ראש העיר, מנהיגים

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	ערכים	הערות והמלצות
				שלום: פתרון מחלוקות בדרכי שלום.	דתיים, אנשי רוח ותרבות).
היישוב שלי בראי תולדות ארץ ישראל הצעה לשעות לימוד: 15 שעות	היישוב שלי וסביבתו הקרובה וסיפורם: מיקום היישוב במדינה. זמן הקמת היישוב והסיבות להקמתו. האוכלוסיות ביישוב לאורך הזמן. המניעים והרעיונות שעל פיהם הוקמו היישוב שלי והיישובים הסמוכים (דתיים, היסטוריים, כלכליים ותרבותיים). הקשר לנוף הפיזי והאנושי של היישוב. התמודדות עם קשיים. אירועים חשובים שהתרחשו ביישוב שלי. סמל היישוב ומשמעותו. אישים ודמויות משמעותיות – מייסדי היישוב. אתרים היסטוריים ביישוב: מה הסיפור שלהם? כיצד משמרים אותם? מעמדם של השטחים הפתוחים ביישוב ובסביבתו. היחסים עם יישובים בסביבה הקרובה – יהודים, ערבים, דרוזים. **	שימור אתרים תקופה עות'מאנית תקופת המנדט מושבה קיבוץ מושב עיר כפר ערבי כפר דרוזי מושבה חוות בודדים יישוב קהילתי	הצגת מידע על התקופה באמצעים שונים (ציר זמן, סרט, אלבומים). השוואה: הדמיון והשוני סביב נושאים (אוכלוסייה, תעסוקה, אורח חיים). מחקר פעולה בנושא העבר של היישוב: משלב שאילת השאלות ועד הצגת התוצרים. הפקת מידע והסקת מסקנות: השוואת השינויים הדמוגרפיים במרחב הקרוב או במדינה בעזרת מפות אוכלוסייה. שאלות שאלות לגבי השינויים (הדמוגרפיים,	ריאיון או סקר: נסיבות. תרומה: ויתור על הצרכים והרצונות למען צרכים משותפים. דיון בטענה "עם שאינו יודע את עברו ההווה שלו דל ועתידו לוט בערפל" (יגאל אלון): חשיבות ההבנה של ההווה בזיקה לעבר, למורשת התרבותית ולאורח החיים של כל חברה.	סיור באתר מורשת או במוזיאון יישובי. מדרש תמונה: זיהוי שינויים ביישוב לאורך הזמן. יחסים וקשרים: הכרת היחסים והקשרים שהתקיימו בעבר ובהווה עם יישובים סמוכים, תוך עמידה על המאפיינים הדומים והשונים בין היישובים. הצגה או המחזה: אורח החיים ביישוב בעבר ובהווה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	ערכים	הערות והמלצות
היישובים במדינה שבדרך הצעה לשעות לימוד: 17 שעות	סיפור היישובים בארץ ישראל (על פי סיפורי הלומדים בכיתה): היישובים (מיקום, צורת היישוב) בארץ שממנה הגיעו המשפחות. המציאות (פוליטית, חברתית, כלכלית) בארץ בתקופה שבה הוקמו היישובים. התרומה והחשיבות של היישובים להקמת המדינה. דגשים ייחודיים לחברה היהודית (ממלכתי וממלכתי דתי) עד הקמת המדינה (דוגמאות להבהרת הדגשים): יש לבחור עד ארבעה מתוך חמשת התחומים, ובכל תחום לבחור נושא אחד או שניים (הנושאים המוצגים בסוגריים הם דוגמאות והצעות בלבד): יישובים ראשונים (היישוב הישן, יציאה מהחומות, מושבות ראשונות, קיבוצים ראשונים, עיר עברית ראשונה, צורות התיישבות נוספות). עליות לארץ ישראל (עליית תלמידי הגר"א; עלייה שנייה ושלישית ועוד, העפלה). יחסים עם השלטונות (חכם באשי, פירמן, הצהרת בלפור, הספר הלבן).	הצהרת בלפור, 1917 'ריאות ירוקות' טבע עירוני מושגים להרחבה <u>לחברה היהודית:</u> חלוציות הפרחת השממה ראשוניות כמיהה ושיבה לציון	המרחביים) ואירועי המלחמה. איסוף נתונים על יישובים שבהם התגוררו משפחות הלומדים בעבר (בעזרת ריאיון, תצלומים או סרטים). התמצאות: מיקום היישובים על גבי המפה של מדינת ישראל (מפה אחת לכל הלומדים).	דיון: חשיבות השמירה על שטחים פתוחים במרחב היישוב. שלום כערך התנהגותי להסדרת מחלוקות: האם שלום עושים רק עם אויבים? דיון: נקודות המבט השונות של היהודים והערבים על אירועי הקמת המדינה.	מפת היישובים במדינה בראי סיפורי הלומדים בכיתה: הצגת מגוון היישובים שבהם התגוררו משפחות הלומדים בכיתה על גבי מפת ארץ ישראל. עדויות להקמת המדינה ממקורות שונים (סרטים, סרטונים, תמונות, ראיונות, שירים ועוד): המתמקדים בהצגת השינויים במרחב – אתרים, מקומות, יישובים, אדריכלות, מפעלים ואישים, יחסים בין קהילות.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	ערכים	הערות והמלצות
	אירועים ביטחוניים (כוחות המגן – שומר, ההגנה והמחתרות, התיישבות ביטחונית – חומה ומגדל). יחסים בין הקהילות ובתוכן: יהודים, ערבים ודרוזים (יחסי מסחר וכלכלה, שכנות) ביישוב ובסביבה, ערים מעורבות. יש לבחור תחום אחד מתוך שלושת התחומים הבאים: אנשים, מנהיגים ומעשים (הרצל, אליעזר בן יהודה, הברון רוטשילד, הרב קוק, ד"ר חיים ויצמן, הרב עוזיאל, חיים נחמן ביאליק, רחל, הנרייטה סאלד, מניה שוחט). מרחבים ואתרים (עמק יזרעאל, תל חי, בירייה). תרבות (שפה, אוניברסיטה עברית, ספרייה לאומית, עיתונים, תיאטרון). דגשים ייחודים לחברה הערבית והדרוזית לפני הקמת המדינה: יש לבחור ארבעה מתוך חמשת התחומים, ובכל תחום לבחור נושא אחד או שניים (תקופה עות'מאנית והמנדט הבריטי):				סיור ולמידת עמיתים: מקומות היסטוריים מיוחדים ביישוב. עדויות מסיפורים, תמונות וכו': מהתקופה העות'מאנית ומתקופת המנדט הבריטי: במה שונים המבנים כיום מאלה שנבנו בתקופת השלטון העות'מאני? במה שונה אורח החיים ביישוב כיום מזה שהיה בתקופת השלטון העות'מאני?

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	ערכים	הערות והמלצות
	התיישבות כפרית (ג'וליס, רמה, כפר כנא – דוגמאות. מבנה ארגוני ומרחבי, סוגי החקלאות, מקורות פרנסה). ערבים ערביים (נצרת, רמלה, לוד). יחסי ערבים ויהודים בערים מעורבות (צפת, חיפה, טבריה...). יחסים עם השלטון העות'מאני והשלטון הבריטי (חובות וזכויות כלכליות). יחסים בין הקהילות ובתוכן (ערבים, יהודים ודרוזים) בתקופה שלפני הקמת המדינה ביישוב ובסביבה. יש לבחור נושא אחד מתוך שלושת התחומים הבאים: אדריכלות (סגנון) ומתקנים בעיר ובכפר. מודרנה ומסורת (מבנה המשפחה, החמולה, לבוש, מנהגים). תחום תרבות (עיתונות, ספרות, מוזיקה).	מתקנים חקלאיים בית המוכתר מוסדות ציבור בתי קפה			שינויים שחלו בסגנונות הבנייה בערים באותה תקופה: מה אפיין את סגנון הבנייה (למשל: מרפסות בבתים, חלונות בסגנונות שונים, קישוטים על הקירות...). שירים ופיוטים שנכתבו על רקע התקופה; באילו הזדמנויות שרו אותם

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

כיתה ד – המדינה שלי

רציונל:

ביחידה זו נרחיב את ההיכרות מהמעגל הקרוב – הבית, הסביבה הקרובה והמרחב היישובי – לכלל המדינה שבה אנו חיים: מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, תוך טיפוח הזיקה למולדת ואהבת הארץ בשילוב טיפוח המשותף בין כל התלמידים (האזרחים בעתיד) החיים במדינה. נטיעת תחושה בלומדים שישראל היא מדינתם, והיא מחויבת במתן שוויון זכויות לכל האזרחים. תחושת השייכות והזיקה לארץ תיעשה תוך היכרות עם סיפור הקמתה, נופיה הפיזיים, נופי המורשת והאתגרים שעמדו ועומדים לפניה מאז הקמתה. התוכנית מזמנת היכרות עם רב-גוניותה של החברה בישראל, תוך הדגשה של כבוד לערכים, לתרבות ולמורשת של כל חברה וכל קהילה בישראל.

מטרות:

התלמיד

1. יכיר את נופיה המגוונים של הארץ, יזהה את מרכיביה הפיזיים והאנושיים של המדינה בגבולותיה ויבין את יחסי הגומלין בין האדם לטבע כמסד להבניית הזהות והשייכות למדינה.
2. יבחן שינויים במדינה לאורך זמן. ידע להסביר את הסיבות לשינויים, את הדילמות שהם מציבים, ואת משמעותם ללומד כחלק מהיותו אזרח לעתיד במדינה.
3. יכיר את סיפור הקמת מדינת ישראל והתפתחותה, את סיפורן של האוכלוסיות ומגוון הקבוצות בה, ויעמוד על המשותף ועל השונה ביניהן על בסיס כבוד וקבלת האחר.
4. יבין שמדינת ישראל היא מדינה יהודית ודמוקרטית ופועלת על פי ערכים אלה, ויתנהג לאורם.
5. יכיר את תפקידיהן של רשויות השלטון, המסדירות את התנהגות הממשל והאזרחים במדינה, ויבין כי הן פועלות לפי ערכים דמוקרטיים.
6. יטפח ערכי כבוד לטבע ולנוף הארץ ויגביר את המודעות לשמירה על הסביבה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הערות והמלצות
מדינת ישראל: נופים פיזיים ונופים אנושיים – טבע וחברה בישראל הצעה לשעות לימוד: 10 שעות	היכרות ראשונית עם מפה וזיהוי גבולות מדינת ישראל היום (מדינות שכנות, גבול על תוואי טבעי, גבול מדיני). נופי הארץ ותופעות פיזיות מרכזיות וייחודיות: רצועות אורך (מישור, שפלה, הר, בקעה), עמקי רוחב, ים המלח, מכתשים, חרמון, מפרץ חיפה, אילת (ונמל ים), אזורי אקלים ים-תיכוני ומדברי, מקורות המים. החברה בישראל כחברה רב-תרבותית – היבטים אנושיים מרכזיים, הרכב האוכלוסייה וגודלה במדינה, רב-תרבותיות אתנית ודתית. אוכלוסייה בישראל: יישובים נבחרים לסוגיהם ותפרוסתם במבט על, במטרה לעמוד על הסוגיות של: צפיפות לעומת דלילות; אזורי התיישבות כפרית לעומת התיישבות עירונית; ערים חדשות (ערי	גבול (מדיני, על תוואי טבעי) מקרא מפה מקורות מים בישראל (משקעים, מי תהום, מי קולחין, התפלה, כנרת. תשתיות – מוביל המים הארצי) אוכלוסייה	איתור מידע ומיזוג מידע ממקורות שונים על המרחב: מפות, מדרש תמונות, נוף. ייצוג של תופעה: איך נראה גבול במפה? איך נראה גבול בשטח? הרכב אוכלוסייה בגרף. זיהוי רכיבים וקשרים: בדיקת קשרים בין הנוף הפיזי לנוף האנושי והסקת מסקנות. שאלת שאלות ביחס לנופי הארץ (דוגמאות, מי תהום.	דיון בטענה: הטבע הוא משמעותי לאדם ולדורות הבאים.	מפת קיר או מפה מאטלס ישראל: הפקת מידע ממפה או מ-Google Earth (פיזית; אוכלוסייה): צורה, מקרא (הרכב המידע ומשמעותו). מפת אילמת וצורת המדינה: הצגת מידע על נושאי הלימוד, מיקום תופעות מרכזיות, צביעה לפי גובה בעזרת מפה פיזית. שימוש בנתונים סטטיסטיים של הלמ"ס לעדכון מספר התושבים, מרכיבי אוכלוסייה ועוד. השוואה בין שתיים-שלוש מפות לזיהוי שינויים בגבולות המדינה (מהקמתה ועד היום). בניית דגם: שולחן חול או תבליט של התופעות הפיזיות המרכזיות של

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הערות והמלצות
	פיתוח: ירוחם, מגדל העמק, שדרות, מעלות ועוד.		מכתש, נחל אכזב, נחל איתן)		מדינת ישראל, ומיקום היישוב של הלומדים בדגם.
הכרזת המדינה והעשורים הראשונים הצעה לשעות לימוד: 12 שעות	מכ"ט בנובמבר ועד הכרזת המדינה: נימוקים להחלטה, משמעותה, התגובה של היהודים, הערבים והדרוזים, מגילת העצמאות וחשיבותה. המציאות לאחר מלחמת העצמאות בחברה היהודית, הערבית והדרוזית – הדגשים המרכזיים בחברות השונות במדינה: בחברה היהודית: החשיבות של הקמת מדינה לעם היהודי. בחברה הערבית: תקופת הממשל הצבאי והשינויים הכלכליים והחברתיים לאחר ביטולו בשנת 1966. בחברה הדרוזית: מעמדה במדינה; האישים שהובילו את היוזמה להשתלבות העדה בחיי המדינה (בצה"ל, בשירות בכוחות הביטחון ובמוסדות המדינה).	מנדט כ"ט בנובמבר מגילת העצמאות מלחמת העצמאות (1948) ה' באייר דוד בן גוריון זכות אבות קיבוץ גלויות דו-קיום	הפקת מידע והסקת מסקנות: השוואה בין מפות אוכלוסייה לגבי השינויים הדמוגרפיים במרחב הקרוב או במדינה. הצגת שאלות לגבי השינויים (הדמוגרפיים, המרחביים) ואירועי המלחמה.	דיון: דרכים לפתרון סכסוכים (בין עמים ומדינות) ומשמעותן. שלום כערך התנהגותי להסדרת מחלוקות: האם שלום עושים רק עם אויבים? דיון: הערכים המשתקפים במגילת העצמאות. דיון: נקודות המבט השונות של היהודים והערבים על אירועי הקמת המדינה.	ביקור בהיכל העצמאות. עדויות על הקמת המדינה ממקורות שונים (סרטים, סרטונים, תמונות, ראיונות, שירים ועוד), המתמקדים בהצגת השינויים במרחב: אתרים, מקומות, יישובים, אדריכלות, מפעלים, אישים ויחסים בין קהילות. הקמת מדינת ישראל: אישים בתחום האומנות, הספרות, הזמר והיצירה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הערות והמלצות
אדם וחברה במדינה: מדינת ישראל יהודית ודמוקרטית – ערכים וביטויים הצעה לשעות לימוד: 15 שעות	אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: ישראל היא מדינתו של העם היהודי, והיא מחויבת לשוויון לכל האזרחים. ביטויים להיבט היהודי במרחב הציבורי: סמלי המדינה, בירה – ירושלים, דגל, שפה, המנון, מועדים לאומיים. דו-קיום של קבוצות שונות במדינת ישראל – ביישוב, בסביבה הקרובה ובמדינה: אתגרים והישגים. זכויות האדם והאזרח, חובות האזרח. חיי החברה במדינת ישראל מוסדרים באופן דמוקרטי באמצעות רשויות שלטון ובאמצעות מוסדות הפועלים לפי חוקים (לבחירת המורה אילו משרדים וחוקים ללמד). רשויות השלטון ותפקידיהן: כנסת (כשלטון הנציגים): מחוקקת ומפקחת על הרשויות; חוקים המסדירים נושאים חברתיים (חוקים חברתיים, חינוך, בריאות	חוק השבות דמוס – עם אזרח, תושב, רוב ומיעוט, זכויות אדם, חופש ביטוי, זכויות אדם ואזרח: שוויון, חירויות, חופש ביטוי, חופש דת, לבחור ולהיבחר חובות האזרח: ציות לחוק, שירות למען המדינה (צבא, שירות לאומי), אגודה לזכויות האזרח, ארגוני מתנדבים	חשיבה ביקורתית: מתן פרשנות למשמעות הסימבולית של סמלי המדינה ובירת מדינת ישראל (היבט תרבותי, היסטורי, דתי, לאומי ועוד). איסוף מידע ממקורות שונים והערכתו (כמו אתר הכנסת לילדים): לגבי מהות רשויות השלטון ותפקודן; הבחנה בין עובדות לדעות (נאומים, תקשורת – עיתונות, מהדורות חדשות, ראיונות ועוד). ייצור וארגון מידע על נושא (הרכב האוכלוסייה) בדרכים מגוונות, כמו תרשים, גרף.	דיון: שינויים ותוספות בסמלי המדינה ובחוקיה. ערך: חופש הביטוי וגבולותיו. בניית טיעון: שונים אבל שותפים במדינה (שווים בזכויות ובחובות). בניית טיעון: "בית הנשיא [...] הוא ביתו של העם בישראל" (מאתר בית הנשיא). בניית טיעון: המדינה היא שלי לא פחות מהמשפחה שלי (שותפות, סולידריות, אחריות). דיון בדרכים למניעת גזענות ואלימות: דיון	קריאת קטעים ממגילת העצמאות: חילוץ ההצדקה הדתית-היסטורית המופיעה במגילה להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, בירור הערכים המופיעים במגילה. תעודת זהות: היכרות עם סעיפי תעודת הזהות, חשיבות התעודה. כסף ובולים: ניתוח הסמלים היהודיים, הדמויות והייצוגים האומנותיים השזורים בהם. אתר הכנסת לילדים: ביקור באתר במרשתת. שימוש במידע, בסרטונים ובפעילויות בנושא תפקידי הכנסת.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הערות והמלצות
	ורוחה); חוקים המסדירים נושאים כלכליים: תקציב המדינה; מקורות התקציב (מיסים, מכס, יצוא, יבוא, תרומות). הממשלה: הרשות המבצעת קובעת מדיניות ומבצעת באמצעות משרדי ממשלה, כמו משרד החינוך, משרד המשפטים. הרשות השופטת: מיישבת סכסוכים בין בני אדם ובין בני אדם לרשויות השלטון, לאור חוקיה וערכיה של המדינה; בית דין על פי הדת (רבנות ראשית, בית דין שרעי, בית דין דרוזי). מוסד הנשיאות, נשיאי ישראל. כוחות ביטחון פנים וביטחון חוץ (צה"ל, משטרה, מכבי אש). שינויים בהתנהגות כלכלית לאורך זמן במדינת ישראל (חינוך פיננסי): שינויים בענפי הכלכלה מקום המדינה ועד היום – מחקלאות ותעשייה למדינת הייטק,	עיר בירה הפרדת רשויות איזונים ובלמים בין רשויות מבקר מדינה בית דין על פי הדת (רבנות ראשית, בית דין שרעי, בית דין דרוזי)	העלאת השערות: השפעת שינויים בחוקים ובהחלטות עתידיות של הרשויות על אופייה של המדינה (חוק השבות). הצגה ושכנוע במגוון אמצעים (טקסט, נאום, שלט, טקסטים ברשת חברתית): בהתאם לנושאים אזרחיים אקטואליים הרלוונטיים ללומד. העלאת מגוון נקודות מבט לפני החלטה: יכולת "להיכנס לנעליו של האחר" בסוגיות המעוררות פערים ומחלוקות וכן בהחלטות	בתופעות ופתרונות בדרכי שלום. חופש דת: הביטוי בחקיקה ובשטח, הקמת מבנים המאפשרים את מימוש הזכות לפולחן. דיון: מה משותף לנו כאזרחי מדינת ישראל? הזכות לבחור ולהיבחר לכנסת; כולם יכולים להיות מעורבים ומשפיעים מבחינה אזרחית. טיעון: הפיקוח על נבחר הציבור (שנבחרו על ידי) הוא הכרח המציאות. סקר: שינויים במבנה שוק העבודה – מקצועות שנעלמו מול מקצועות שהתפתחו.	הערכים הבאים לידי ביטוי בטקסים הלאומיים המרכזיים: יום הזיכרון לחללי צה"ל וחללי פעולות האיבה; יום העצמאות; יום הזיכרון ליצחק רבין ז"ל. סימולציה: תהליך חקיקת חוק (בכיתה): ניסוח הצעה, דיון, הצבעה ופרסום. אזרחות פעילה: ניסוח פנייה לרשויות השלטון המרכזי כדי להציג ביקורת לשיפור ולתיקון חיי היום-יום, תוך זיהוי קבוצות וארגונים המעלים על נס נושאים הקרובים לליבם של התלמידים (יד שרה, עזר מציון, תנו לחיות לחיות, לתת. ארגוני נכי ישראל, התארגנויות ביישוב...)

מדינת ישראל
 משרד החינוך
 המזכירות הפדגוגית
 אגף חברה ורוח
 הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
 ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הערות והמלצות
	הקשר בין תהליכי הגלובליזציה לענפי התעסוקה במדינה והשפעתם על הרגלי הצריכה.	המועצה הישראלית לצרכנות הרשות להגנת הצרכן זכויות הצרכן בחקיקה גלובליזציה תוצרת ישראלית – כחול לבן	ממשלה. לדוגמה: תקציב המדינה (תיעדוף החלוקה של התקציב); חוק חינוך חובה; חוק זכויות הילד.	דיון: העדפת תוצרת כחול לבן בעידן הגלובליזציה.	פעילות בהתאם לפנייה (התנדבות בארגונים הנ"ל). מגוון אמצעים לביקורת על השלטון: תצלומים, יצירות אומנות, סרטים, יצירות ספרות. שיקולי דעת בשימוש בכספי המדינה, כמו חינוך, בריאות, ביטחון, רווחה. דיון ב/מיון: שמות חוקים המגינים על האדם או על הטבע, מיונם ומשמעותם.
תמורות והישגים בתחומי חיים שונים מקום המדינה ועד היום	מבט על משווה – 1948–2020: שינויים בתחומי החיים במהלך שנות המדינה ועד היום. תמורות בגודל אוכלוסיית המדינה ובהרכבה – היבטים כמותיים או היבטים היסטוריים:	גלעין ושוליים עלייה ריבוי טבעי	חילוץ מידע: איתור וזיהוי מידע ממפות נושאיות וממקורות ויזואליים שונים (תמונות, עיתונות, תצלומי אוויר).	מתן כבוד לקבוצות השונות במרחב המדינה. טיעון: לכל אזרח במדינה יש אחריות להתפתחותם של המדינה ושל החיים בה. דיון: הכלים שלי כאזרח ישראלי להתמודד עם	מפגש: בקבוצות שונות בחברה הישראלית, מאורחים לשותפים במדינה. ניתוח גרפים לצורך זיהוי מגמות מרכזיות בשינויים בגודל האוכלוסייה במדינה. דמויות מרכזיות: בחירת דמויות שונות כדי להדגים

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הערות והמלצות
הצעה לשעות לימוד: 16 שעות	סיפורי העליות: גל העלייה של שנות ה-50; גלי העליות של שנות ה-90 – רוסיה, אתיופיה וקהילות נוספות. פריסת הישובים, מאפייניהם והתפתחותם במרחב המדינה בהתאם לקבוצות האתניות (ערבים ויהודים, עדות דתיות: נוצרים, דרוזים, מוסלמים).	קבוצות על פי השתייכות דתית (יהודי, מוסלמי, דרוזי, נוצרי)	הערכת מידע (קביעת קריטריונים לבחינת מהימנות המידע) מטקסטים מגוונים וממקורות אחרים (תמונות, מפות, אתרי מידע ברשת). השוואה והסקת מסקנות בעזרת מקורות מידע (טקסטים, מפות), כדי לעמוד על שינויים. זיהוי רכיבים וקשרים בין יישובים ותשתיות במרחב ומשמעותם.	האתגרים שהשינויים מציבים בפניי (פנייה לרשויות, הפגנות, רשתות חברתיות ועוד). דיון: ההתפתחויות והשינויים (מיקום תשתיות, פיתוח תעשיות, שימושי קרקע, בנייה לגובה וכו') נמצאים לעיתים במתח ולעיתים בהשלמה (משקפים שיקולים תרבותיים–כלכליים–פוליטיים), ויש לקיים עליהם שיח.	את תרומתם של האישים לשינויים שעברה המדינה. אתרים ומקומות לפי לוח השנה הישראלי (הר הרצל, נצרת, נביא שועייב, תל חי). שיח ושיג (דיבייט): דיון פומבי (שימוע, משפט, שיתוף ציבור) על סוגיות פיתוח שנמצאות במחלוקת. חידון: זיהוי אתרים ושינויים. ייצוג תוצר הלמידה בדרכים מגוונות: מצגת, סרטון, דגם. הפקת מידע בעזרת גרפים שונים ונתונים מהלמ"ס, המתארים את השינויים בגודל האוכלוסייה ובהרכבה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הערות והמלצות
לבחירה: 3-4 נושאים	השינויים במרחב – הצלחות ואתגרים כלכליים-חברתיים: 1. תשתיות (בחירה של נושא אחד): (1) תמורות בתשתיות התחבורה והאנרגיה. (2) תמורות בתשתיות המים בישראל. 2. סביבה וקיימות. 3. חקלאות: מהמחרשה לטפטפת; צמצום שטחי חקלאות, יבוא ויצוא של תצרוכת חקלאית. 4. תעשייה ומסחר: מתעשייה עתירת ידיים עובדות לתעשייה עתירת ידע (הייטק); שינויים בפריסת המסחר. 5. אתרי תיירות: מרחב הפנאי ואתרי מורשת, תרבות וספורט; מוסדות אירוח לסוגיהם השונים. 6. שירותים (חינוך, בריאות, חברה ורווחה) ותיירות (מוסדות אירוח לסוגיהם השונים).	כביש 6 (אגרה) המוביל הארצי התפלה מי קולחין גז טבעי אנרגיית שמש קיימות, מגוון ביולוגי, שטחים פתוחים, טיפול בפסולת הדברה ביולוגית חקלאות הידרופונית תעשייה מסורתית, פארקי תעשייה, מרכזים מסחריים מחוץ לעיר, קניון		בניית טיעון: יש להעדיף תוצרת כחול לבן על פני תוצרת מיובאת. שימור מול פיתוח: השלכות הפיתוח על הסביבה.	חקר (למשל בקבוצות בשיטת הג'יקסו): בחינה של סוגיה בהתפתחות המדינה והערכתה (הצלחות, התמודדות, אתגרים). שיח ושיג (דיבייט): דיון פומבי (שימוע, משפט, שיתוף ציבור) על סוגיות של פיתוח מול שימור.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על הוראת גאוגרפיה – אדם וסביבה
ומולדת, חברה ואזרחות

רעיונות מרכזיים	מוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות	מושגים	מיומנויות ודוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	דיון בערכים ובסוגיות	הערות והמלצות
		שמורות טבע וגנים לאומים, אתרי מורשת, אתרי מורשת עולמית תעשייה כחול-לבן			
התהליכים המתקיימים במדינה היום ישפיעו על עתידה של ישראל הצעה לשעות לימוד: 7 שעות	אקטואליה מרחבית וחברתית, כמו: שימור מול פיתוח; התחדשות עירונית; שמירה על שטחים פתוחים; משאבים: ים, חופי הים, ים המלח. אתגרים חברתיים: התמודדות עם גלובליזציה והרגלי צריכה; גלעין ושוליים; נגישות לשירותים, תשתיות תחבורה. אתגרים סביבתיים: אסונות טבע; משבר האקלים; נזקים סביבתיים משמעותיים והתמודדות עימם.		חילוך: העקרונות, הערכים או המדיניות שהובילו ליצירת התופעה האקטואלית.	אחריות לסביבה ולפיתוח מקיים.	ניבוי וחזיון: כיצד ייראה היישוב שלי בעוד 50 שנה, לנוכח התהליכים וההחלטות היום?